

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (ЧЕРВЕНЬ – ЛИСТОПАД 1917 Р.)

Постановка проблеми в загальному вигляді. Здійснення культурно-освітньої політики в сучасній незалежній Україні передбачає вивчення й використання історичного досвіду державного будівництва, зокрема в період української національної революції 1917-1920 рр. Урахування помилок і прорахунків того часу дасть змогу уникнути їх сьогодні. Історичний досвід ще раз показує величезну роль національної свідомості у творенні держави.

Ступінь дослідження проблеми. Упродовж останніх двох десятиліть увага науковців прикута до вивчення національно-визвольних змагань українського народу, періодів боротьби за українську державність і її подальшої розбудови. Особливо це стосується аналізу діяльності Української Центральної Ради, гетьмана Павла Скоропадського, Директорії УНР. Окрему увагу в рамках цих досліджень науковці приділяють розвитку культури й освіти. Це, насамперед, публікації Д. Розовика, В. Верстюка, Т. Осташко та ін. Регіональні особливості суспільно-політичного та культурного життя того часу на Житомирщині розкрито в дослідженнях Р. Кондратюка, М. Костиці, Г. Мокрицького та ін.

Виклад основного матеріалу. У діяльності Української Центральної Ради важливе місце посідала політика українізації, зокрема українізація освіти. Так, 20 червня 1917 року на п'ятій сесії Центральної Ради депутат Боб із Брацлавщини повідомляв, що 15 червня в Брацлаві для вчителів відкрилися повітові курси з українознавства [1, с. 2].

На цій же сесії в багатьох виступах доповідачі робили висновок, що задля досягнення успіху необхідна організована й активна робота, і визнавали, як, наприклад, депутат Любинський, що «в шкільній справі можна було б взяти більший темп».

На засіданні Центральної Ради 26 червня обговорювалася декларація Генерального секретаріату. Депутат П. Клепацький від імені фракції трудовиків запропонував деякі важливі доповнення й поправки до її змісту, зокрема: «1. Щодо освіти, то треба завести окремого попечителя, котрий би об'єднував нинішні 3 округи: Київську, Харківську та Одеську. Українізація шкіл повинна бути переведена негайно. Справа шкільна дуже важлива: се альфа і омега автономії. Зараз вона надається найбільше до здійснення...» [2, с. 3]. Також сказано про необхідність відкриття університетської кафедри українського цивільного права.

На засіданні 27 червня продовжилося обговорення декларації Генерального секретаріату, зверталася знову увага на освіту, на українізацію мирового суду.

Незважаючи на всі труднощі й несприятливі обставини, Секретаріат освіти продовжував наповнювати освіту національним змістом, а також формувати основи вищої освіти в Україні. На засіданні шостої сесії Центральної Ради 6 серпня 1917 р. І. Стешенко доповідав про діяльність Секретаріату освіти, розповівши про поточні справи розвитку освіти та мистецтва: «Секретаріат здійснює підготовчу роботу на закладення українського університету й української академії мистецтв. Далі йде праця над українізацією школи народної та середньої. У багатьох місцях цілі волості звертаються до земств, щоб у них було заведено українські народні школи, а земства, як, наприклад, на Херсонщині, Катеринославщині й Таврії, відповідають, що в них на це нема грошей. Бесідник каже, що нічого покладатися

на земства та на офіціальних російських керівників просвітньої справи на Україні, а треба взяти цю справу самому громадянству до своїх рук і подбати, щоб для українських шкіл знайшлися і потрібні підручники, і кадри вчителів» [3, с. 3].

18 серпня 1917 р. на черговому засіданні Малої Ради Генеральний секретар освіти І. Стешенко звернувся з клопотанням виділити на організацію Народного університету 25000 крб., яке всі присутні ухвалили задовольнити. Також І. Стешенко передав прохання Коаліційної ради київського студентства організувати комісаріат з участю Центральної ради. У відповідь на це прохання наукова секція при секретаріаті ухвалила заснувати такий комісаріат з участю представника від Генерального секретаря освіти.

Про те, наскільки важко проходила українізація освіти, свідчить обговорення проблем із Київським університетом. На цьому ж засіданні Зарубін дав таку характеристику навчального закладу: «Київський університет займає виняткове становище в ряді інших університетів. Це здавна гніздо реакції. Я стою за автономію університету, бо інакше наука не може процвітати. Але в Київському університеті була не наука, а політика на першому плані. Ми бачимо, що скрізь тепер життя змінилося. Навіть стара поліція замінена міліцією. А в Київському університеті не сталося ніякої зміни. Коли скрізь старі місця були замінені новими революційними елементами, то Київський університет по перевороті вибрав демонстративного старого ректора Цитовича, який був обложив його лавою поліцейських. Коли б контрреволюція підняла голову, Київський університет буде її фортецею. Я не зачіпаю питання про українізацію університету, бо це питання іншої площі, але треба звернути саму пильну увагу на те, щоб там були зроблені потрібні зміни» [4, с. 2].

Важливим кроком у справі вирішення мовного питання стало клопотання перед Тимчасовим урядом підготувати акт про визнання офіційною мовою української, із зазначенням про переведення діловодства на українську мову. Відповідне клопотання було прийняте Генеральним секретаріатом 8 вересня 1917 р. [5, с. 6].

Одним послідовним кроком до наповнення національним змістом шкільної освіти стала підготовка І. Стешенком проекту циркуляра до директорів та інспекторів державних початкових, середніх і вищих шкіл про обов'язкове запровадження українознавства в школах. Цей проект було заслухано на засіданні Генерального секретаріату 13 вересня 1917 р. і з тим надіслано на затвердження до міністерства.

Мовне питання в Україні було невіддільне від вирішення майбутнього державного устрою Росії. Про це свідчить зміст виступів учасників з'їзду народів, який проходив у Києві з 8 до 15 вересня 1917 р. Ініціатором його скликання стала Центральна Рада. Обговорювався подальший державний устрій Росії, який би забезпечував реалізацію прав усіх народів, зокрема й мовних прав.

Ця велика подія мала вплив на коригування мовної політики Центральної Ради. Так, 18 вересня 1917 р. на засіданні Генерального секретаріату було прийнято рішення телеграфом повідомити Тимчасовому уряду деякі зміни до клопотання про надання українській мові статусу офіційної. Зокрема, пропонувалося уточнення: «Першу половину пункту, а саме "офіційною мовою на Україні стає мова українська" треба розуміти так, що мова українська має повне право офіційно вживатися поруч із мовою російською, при забезпеченні мовного права меншостей». Також було чітко визначено, що «діловодство в Секретаріаті провадиться мовою українською. Товариші (тобто заступники) секретаря в національних справах ведуть зносини й діловодство мовою цієї національної меншості». Деяку зміну внесено і до циркуляру у обов'язкове запровадження українознавства в Україні: «Циркуляр змінити в тім напрямі, що школам

рекомендується заводити українознавство, коли єсть відповідні для того вчителі» [6, с. 18].

Важливим документом для подальшого проведення політики Центральної Ради, зокрема й культурно-освітньої, стала декларація Генерального секретаріату, прийнята 29 вересня 1917 р. Так, у ній зазначено:

«На полі народної освіти протягом цього академічного року має бути вироблений і по змозі здійснений проект нової за змістом і за формою школи в Україні, на підставах демократичних і національних, причому кожна народність у своїх культурних пориваннях матиме відповідне задоволення при передачі завідування освітньою справою національних меншостей із боку товаришів генерального секретаря національних справ і при загальнім контролі генерального секретаря освіти. Так само будуть проведені заходи для того, щоб протягом року утворилися, відповідно, курси для вчителів і видані були підручники та шкільні посібники як українські, так і інші, а також мають готуватися кадри лекторів для українських університетів та іншої вищої школи. Буде змінено форму шкільної управи в напрямі демократизації. Буде відкрито в Києві Педагогічну академію, народні університети, буде звернено особливу увагу на позашкільну освіту за допомогою всіх просвітніх товариств в Україні. Буде організовано заходи, щоб вищий контроль над усіма школами не тільки середніми, а й вищими, при захороні автономії вищої школи, належав Генеральному секретаріатові.

Інтереси національної умілості знайдуть собі повного заступника в Генеральному секретаріаті, і з цією метою засновано в Секретаріаті освіти відділ мистецтва» [7, с. 3].

11 жовтня 1917 р. на засіданні Генерального секретаріату І. Стешенко доповідав про видання циркулярів до директорів середніх шкіл та інспекторів вищих початкових шкіл і директорів нижчих початкових шкіл «про заведення з поточного року як обов'язкових предметів української мови та українознавства (української літератури, історії та географії)» [8, с. 35].

Дещо пізніше, 19 жовтня 1917 р., на сьомій сесії Центральної Ради І. Стешенко констатував, що «нове міністерство освіти – кадетське – залишило старий жандармський інститут – інспекторів... уряд нищить свою інструкцію, коли зноситься прямо з шкільною округою і підтримує округу. А та округа каже, що Секретаріат “частное учреждение”». Генеральний секретар освіти зробив висновок, що «коли не буде внас двовладдя і коли народ створить свій скарб, а це можливо тільки при повній волі України, – тоді й справа освіти піде на кращу дорогу» [9, с. 2].

Отже питання розвитку освіти, її українізації розглядалося Центральною Радою як одне з найголовніших. Водночас констатуємо, що справа українізації освіти наштовхувалася на опір російськомовних викладачів і загалом проросійськи налаштованого громадянства. Незважаючи на це, за короткий період Центральній Раді вдалося досягти значних успіхів.

Література:

1. *Вісти з Української Центральної Ради.* – 1917. – № 11/12.
2. *Вісти з Української Центральної Ради.* – 1917. – № 15/16.
3. *Вісти з Української Центральної Ради.* – 1917. – № 20/21.
4. *Вісти з Української Центральної Ради.* – 1917. – № 24.
5. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України).* – Ф. 1063. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 6.
6. *ЦДАВО України.* – Ф. 1063. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 18.
7. *Нова Рада.* – 1917. – 30 вересня.

8. ЦДАВО України. – Ф. 1063. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 35.
9. Народна воля. – 1917. – 31 жовтня.